

ВІДГУК

*офіційного опонента доктора економічних наук, професора,
професорки кафедри підприємництва, торгівлі та прикладної економіки
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

Шеленко Діани Іванівни

*на дисертаційну роботу Доцюк Світлани Олександрівни
на тему: «Організаційно-інституційне забезпечення розвитку аграрного
підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка,
галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки*

Актуальність теми дослідження. Організаційно-інституційне забезпечення розвитку аграрного підприємництва є ключовим фактором у контексті міжнародної економічної інтеграції, оскільки саме ефективна організація та наявність належних інституцій створюють основу для стійкого розвитку аграрного сектору в умовах глобалізації. Міжнародна інтеграція дозволяє аграрним підприємствам збільшити свою конкурентоспроможність на світових ринках, оскільки попит на сільськогосподарську продукцію зростає. Крім того, сприяє підвищенню якості продукції, запровадженню сучасних технологій та стандартів, а також дозволяє залучати інвестиції, розширювати виробничу потужність, впроваджувати інноваційні підходи до ведення господарства та диверсифікувати експортні можливості.

В умовах міжнародної економічної інтеграції для аграрного сектору важливо зберігати можливості для виходу на зовнішні ринки, адаптуючи стратегії бізнесу до нових реалій. Водночас на цьому фоні важливими є інституційні заходи підтримки аграріїв. Створення ефективних інститутів, модернізація законодавчої бази, розширення фінансових інструментів та підтримка інновацій дозволять забезпечити конкурентоспроможність аграрного сектору, сприяти його сталому розвитку та інтеграції у світову економіку. З урахуванням викладеного, можна стверджувати, що дослідження Доцюк Світлани Олександрівни спрямоване на обґрунтування теоретико-методичних, організаційних та практичних засад організаційно-інституційного забезпечення функціонування підприємництва і його розвитку в умовах міжнародної економічної інтеграції сприяє розробці концептуальних орієнтирів вирішення проблем даного сектору є актуальним та своєчасним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки і рекомендації представлені в дисертаційній роботі є обґрунтованими, логічними та достовірними, оскільки базуються на комплексному аналізі літературних

джерел, серед яких праці вітчизняних і зарубіжних науковців, а також на результатах емпіричних досліджень, статистичних даних, використанні сучасних методів економічного аналізу, моделювання та експертних оцінок, що забезпечує їхню наукову обґрунтованість і практичну значущість.

У процесі проведення дослідження автор застосувала широкий спектр методологічних підходів. Зокрема, метод порівняльного аналізу використовувався для оцінки наукових підходів до визначення сутності понять «підприємництво», «інституція» та «інститут». Історико-економічний метод, зокрема прийом історичної деталізації, дав змогу простежити еволюцію підприємництва в економічному та соціальному контекстах. Монографічний підхід забезпечив глибоке вивчення особливостей розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції. Статистичний аналіз, методи синтезу, опитування, індукції та дедукції, класифікації й типології застосовувалися для оцінки сучасного стану аграрного підприємництва. Економіко-математичні методи, експертні оцінки та моделювання використовувалися для прогнозування ефективності господарської діяльності аграрних підприємств у контексті експортно-імпортних операцій. Системний аналіз, проектування та моделювання сприяли розробці моделі ефективного функціонування підприємницьких структур в умовах зовнішньоекономічної діяльності. Структурно-функціональний метод дозволив сформулювати та візуалізувати концептуальну схему умов розвитку аграрного підприємництва в контексті міжнародної економічної інтеграції. Матеріали дослідження вдало оформлені і представлені у таблицях, рисунках та додатках.

Дисертаційна робота є систематизованою, виклад матеріалу логічний та послідовний. Дисертація складається із анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Вивчення змісту дисертації дає підстави для висновку, що її автору у процесі дослідження вдалося досягти поставленої мети.

Зокрема, у першому розділі автором виокремлено особливості підприємництва, обґрунтовано функції підприємництва в економіці та суспільстві (п. 1.1); розкрито складові організаційно-інституційного забезпечення середовища функціонування суб'єктів підприємництва та виокремлено чотири основні групи виробників сільськогосподарської продукції, серед них: приватні підприємства, господарські товариства, підприємства колективної власності та домашні господарства населення (п. 1.2); представлено індикатори оцінки розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції (п. 1.3).

У другому розділі роботи проведено оцінку діяльності підприємств за їх розміром у сільському господарстві, мисливстві та наданні пов'язаних із ними послуг в Україні, проаналізовано фактори, що стримують

сільськогосподарську підприємницьку діяльність, наведено фактори, які впливають на розвиток підприємства галузі рослинництва та тваринництва (п. 2.1); визначено особливості формування ефективності господарювання аграрних підприємств в умовах експортно-імпортової діяльності (п. 2.2.); здійснено оцінку заходів та аналіз можливостей забезпечення прибутковості підприємств при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, а результатами кореляційно-регресійного аналізу рівнів впливу обсягу експорту (імпорту) товарів на прибуток (збиток) до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності побудовано зміну обсягів експорту (імпорту) для отримання прибутку підприємствами України (п. 2.3).

У третьому розділі, використовуючи метод аналізу середовища функціонування, проведено порівняння діяльності у сфері сільського, лісового та рибного господарства з іншими видами економічної діяльності, на основі показників обсягу експорту, обсягу імпорту та прибутку до оподаткування підприємств, розраховано коефіцієнти покриття прибутком до оподаткування підприємств за видами економічної діяльності обсягів експорту та імпорту товарів в Україні (п. 3.1); здійснено моделювання ефективності функціонування підприємницьких структур за умов експортної діяльності та наведено розрахунок коефіцієнтів покриття чистим прибутком аграрних підприємств Вінницької області собівартості та зносу основних засобів та монографічно проведено дослідження показників діяльності ТОВ «АГРАНА ФРУТ УКРАЇНА» (п. 3.2); запропоновано концептуальні напрями удосконалення організаційно-інституційного забезпечення розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції, визначено пріоритети розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції (п.3.3).

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Світлани Олександрівни Доцюк є завершеною науковою працею, яка демонструє високий рівень наукової зрілості та дотримання академічних стандартів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота С.О. Доцюк є складовою частиною науково-дослідних тем Вінницького національного аграрного університету: «Організаційно-економічні аспекти розвитку агроєкосистем на засадах екологізації економіки» (номер державної реєстрації 0121U112882, 2021-2024 рр.), де автором обґрунтовано особливості розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки та висвітлено важливість виробництва органічної продукції у сільській місцевості; «Розробка механізмів підвищення конкурентоспроможності підприємств АПК та забезпечення енергонезалежності сільських територій через інтенсифікацію виробництва

біопалив» (номер державної реєстрації 0124U000340, 2024-2025 рр.), де автором представлено необхідні умови розвитку аграрного підприємництва, реалізація яких забезпечить стійкість та конкурентоспроможність суб'єктів господарювання в умовах міжнародної економічної інтеграції.

Практичне значення та впровадження результатів дослідження. Результати дослідження, отримані в процесі виконання дисертації, підтверджуються довідками про впровадження Департаменту агропромислового розвитку Вінницької обласної військової адміністрації при оновленні Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області до 2027 року в частині розвитку агропромислового комплексу, під час розробки та виконанні регіональних інноваційно-інвестиційних програм і прогнозів розвитку галузей агропромислового виробництва, а також сільськогосподарських підприємств, зокрема: ТОВ «БІЗНЕС АГРО ІМПЕРІЯ» щодо управління факторами виробництва (собівартість продукції, знос основних засобів) із метою оптимізації прибутку через досягнення ефективності порівняно з іншими суб'єктами господарювання; ТОВ «ДАШКІВЦІ» щодо виявлення перспектив розвитку у контексті формування передумов для виходу на зовнішній ринок завдяки застосуванню непараметричного методу аналізу середовища функціонування при порівнянні з підприємством, що здійснює експортно-імпорتنу діяльність; ПСП «Україна» під час формування та застосування стратегічних пріоритетів розвитку та функціонування підприємства в умовах здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Розробки автора використовуються у навчальному процесі Вінницького національного аграрного університету при викладанні навчальної дисципліни «Підприємництво». Практичне значення одержаних наукових результатів зумовило їхнє впровадження у навчально-методичний процес та наукову роботу кафедри економіки та підприємницької діяльності.

Наукова новизна і достовірність отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні пропозицій з удосконалення методичних положень аналітичної оцінки і концепції удосконалення організаційно-інституційного забезпечення розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції.

Серед основних наукових здобутків дисертанта, що відзначаються новизною, варто виділити наступні:

– вперше обґрунтовано ключові складові потенціалу формування організаційно-інституційних спроможностей аграрних підприємств у забезпеченні їх експортної діяльності, з урахуванням виробничого потенціалу та специфіки зовнішньоекономічної діяльності (с. 43-44);

– набули подальшого розвитку сприйняття підприємництва як

багатовимірною явища, яке поєднує механізм ринкової взаємодії для отримання прибутку, сектор зайнятості, інститут саморегулювання, процес створення та дифузії інновацій, а також функцію організації економічних процесів у системі «виробництво-розподіл-обмін-споживання (с. 33);

– розкрито роль інституцій у розвитку аграрного підприємництва, підкреслено їхню функцію як носіїв усталених правил, культурних настанов та економічних механізмів, що формують інституційне середовище (с. 43);

– обґрунтовано переваги та виклики розвитку кластерних ініціатив в Україні (с. 70);

– набули подальшого розвитку пропозиції щодо застосування системи індикаторів оцінки розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції, що дозволяє комплексно аналізувати динаміку змін підприємницької системи (с. 63-64);

– набула науково-методичного поглиблення типізація інтегрованих структур з акцентом на кластерний механізм розвитку економіки (с. 66-70).

– набули подальшого розвитку пропозиції щодо моделювання ефективності функціонування підприємницьких структур за умов експортної діяльності у контексті чистого прибутку (с. 146-153);

– запропоновано удосконалені концептуальні засади вдосконалення організаційно-інституційного забезпечення розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції (с. 163-165).

Усі зазначені положення дозволяють зробити висновок, що дисертаційна робота С.О. Доцюк виконана на достатньо високому науково теоретичному і методичному рівнях, а також має практичне значення і наукову цінність.

Повнота викладення наукових положень, матеріалів, висновків і рекомендацій в опублікованих працях. Основні наукові положення та висновки дисертаційної роботи доповідалися та обговорювалися на 5 науково-практичних конференціях різного рівня. Всього за темою дисертаційної роботи «Організаційно-інституційне забезпечення розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції» автором опубліковано 12 наукових праць серед них: 19,57 умовн. друк. арк. (власний доробок автора 8,43 ум. друк. арк.), у тому числі 1,2 умовн. друк. арк. – у міжнародній наукометричній базі даних Scopus; 4,7 умовн. друк. арк. – у наукових фахових виданнях України категорії «Б», включених до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus; 1,24 умовн. друк. арк. – в іноземному виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus; 1,02 умовн. друк. арк. – у монографіях іноземною мовою у зарубіжних виданнях та 0,27 умовн. друк. арк. – в інших виданнях.

Аналіз наукових публікацій С.О. Доцюк у фахових виданнях свідчить про всебічне висвітлення основних результатів дослідження, які містять

елементи наукової новизни, сприяють удосконаленню теоретичних засад, обґрунтуванню організаційних рішень та розробці практичних рекомендацій.

Дотримання принципів академічної доброчесності. У дисертаційній роботі порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація містить посилання на джерела запозичених ідей, розробок, тверджень та інформаційно-аналітичні ресурси.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних у дисертації результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення та зауваження.

1. На рис. 1.5 (с. 43) автор визначає складові організаційно-інституційного забезпечення середовища функціонування суб'єктів підприємництва, зокрема економічні інститути. Разом з тим, вважаємо, що доцільно їх пов'язувати не окремо з власністю, управлінням та державною владою, а виходячи з економічних важелів державного управління як основи гарантування підприємницьких свобод через систему ринкового механізму.

2. У наведеній системі органів управління, які здійснюють державне регулювання аграрного підприємництва (рис. 1.8, с. 55), достатньо повно автором визначені усі регуляторні та контролюючі органи, як Кабінету Міністрів України, так і Верховної Ради. Разом з тим, автором не приділено достатньої уваги ролі Офісу Президента України у даному процесі, хоча опосередковано цей орган має суттєвий вплив на прийняття економічних рішень в державі, у тому числі щодо ефективного розвитку аграрного підприємництва.

3. На с. 80-81 автор приділяє значну увагу питанням прибуткових та збиткових підприємств, що особливо важливо для формування та становлення підприємницьких відносин, оскільки не завжди бізнес буває прибутковим. Разом з тим, вважаємо, що питання прибутковості та збитковості підприємств не повинно розглядатись у контексті економічної ефективності (рис. 2.1). Наведене автором – це динаміка підприємств за ознакою їх прибутковості (збитковості). Питання економічної ефективності випливає із аналізу стану підприємства в залежності від фінансових, соціальних, виробничих, технічних та інших факторів.

4. Вважаємо, що автор провів ґрунтовну оцінку рівня рентабельності (збитковості) досліджуваних підприємств за 2019-2023 роки, однак наведений рис. 2.17 (с. 115) не є показовим, оскільки у кожного підприємства своя особливість зміни рентабельності за певний період, що призводить лише до поверхневих висновків щодо результативності суб'єктів господарювання. Доцільніше провести аналіз за видами рентабельності, що дозволить

сформулювати більш обґрунтовану оцінку ефективності конкретних підприємств в залежності від впливу виробничих факторів на результативний показник.

5. На рис. 3.8 (с. 163) автором наведені необхідні умови розвитку аграрного підприємництва для забезпечення міжнародної економічної інтеграції, що дозволяє обґрунтувати напрями удосконалення організаційно-інституційного забезпечення підприємств. Разом з тим, вважаємо, що автору необхідно більш детально розкрити власний підхід та певні пропозиції, зокрема щодо політики імпортозаміщення у контексті організаційно-інституційних факторів розвитку аграрного підприємництва.

Висловлені зауваження мають дискусійний характер та не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дисертаційної роботи.

Загальний висновок. Підсумовуючи результати, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Доцюк Світлани Олександрівни відповідає вимогам вищої освіти, має наукову новизну та є результатом самостійних досліджень здобувача. Тему дисертації автором розкрито у повному обсязі, реалізовано мету та вирішено поставлені завдання.

Враховуючи вищезазначені фактори, вважаю, що за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною дисертаційна робота Доцюк Світлани Олександрівни на тему: «Організаційно-інституційне забезпечення розвитку аграрного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції», відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 6-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та вимогам наказу МОН України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», а її автор Доцюк Світлана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професорка кафедри підприємництва,
торгівлі та прикладної економіки
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Діана ШЕЛЕНКО